CZU 316.624

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.31>

VAGABONDUL – PERSONALITATE DEVIANTĂ

DIȚA Maria,

doctorand,

magistru catedra Psihologie și Asistență Socială,
Universitatea de Studii Europene din Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-8951-4133>

TUDOR Lăcrămioara Elena,

doctorand,

psiholog grădinița ”Pinochio”, Bacău,
România

<https://orcid.org/0000-0003-3627-3898>

REZUMAT

Vagabondajul stradal apare în circumstanțele unei societăți care are niște obiective culturale cu valoare ridicată, dar căile instituționale de acces către acestea sunt neproductive. Individul percepe această situație ca pe un conflict internalizat: să se folosească de mijloacele instituționale legale sau să cedeze presiunii de a apela la modalități ilicite în dobândirea succesului. De cele mai multe ori vagabondul este frustrat și nu poate face față acestei presiuni și într-un final renunță. Aici sunt folosite anumite mecanisme de evadare specifice: renunțarea, tăcerea, resemnarea.

Cuvinte-cheie: vagabondaj, frustrare, personalitate deviantă

THE TRAMP-DEVIANT PERSONALITY

DIȚA Maria,

PhD student,

Master of Department of Psychology and Social Work,
University of European Studies of Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-8951-4133>

SUMMARY

Street vagrancy occurs in the circumstances of a society that has high cultural values, but the institutional ways to access them are unproductive. The individual perceives this situation as an internalized conflict: to use legal institutional means or to give in to the pressure to resort to illicit ways to achieve success. Most of the time the tramp is frustrated and can't cope with this pressure and eventually gives up. Here are used certain specific escape mechanisms: giving up, silence, resignation.

Key-words: vagrancy, frustration, deviant personality.

"Este ușor să dai verdictul „nu merită”, „nu are rost”, „așa le trebuie”, dar este o provocare și o dovadă de rațiune și noblețe sufletească să înțelegi că un om al străzii și-a epuizat resursele de a crede în schimbarea în mai bine."

Ca urmare a tranziției socio-economice din ultimii ani, mulți oameni au devenit vulnerabili, ajungând în situații de criză socială, economică și morală destul de dificilă de depășit. Această stare dificilă din punct de vedere social dar și emoțional, duce la pierderea capacităților fizice și psihice a individului. De cele mai multe ori această stare de vulnerabilitate este însoțită de consum excesiv de alcool, violența domestică, conflicte familiale, conflicte cu legea, ruperea legăturii cu societatea, ca până la final persoana afectată să ajungă în stradă, fără adăpost, fără mijloace de trai și surse de venit, fără speranțe de viitor.

De cele mai multe ori, până a ajunge definitiv în stradă, persoanele fără adăpost trec printr-o serie de probleme care-i marchează pe toată viața iar în situațiile când nu mai găsesc soluții, aleg să se refugieze în stradă, în subsoluri și gunoiști, în zonele puțin populate, alăturându-se totodată la grupuri de persoane care sunt în situații similare și obținând, voluntar sau involuntar, statutul de „persoană fără adăpost”, „boschetar” sau „vagabond”. Această etichetă îi face pe cei afectați să se simtă umiliți, frustrați, dezumanizați, fără speranțe și scopuri de viitor iar *orice formă de dependență* (de serviciile sociale și medicale gratuite) *este percepută de persoana fără adăpost ca o necinste și ca o pierdere a identității personale* [3, p. 18].

Dicționarul explicativ al limbii române propune următoarele delimitări conceptuale a noțiunii de vagabond:

- Vagabond; -ă (om sau animal) – care rătăcește fără rost pe drumuri; care hoinărește fără țință; (om) fără ocupație stabilă, fără domiciliu fix; (om) de nimic fără căpătâi.

- A vagabonda, – a trăi ca un vagabond, a umbla fără țință, fără rost dintr-un loc în altul.

- Vagabondaj – starea celui care vagabondează; infracțiune comisă de omul capabil de muncă ce refuză să exercite o ocupație; fără domiciliu stabil și lipse de mijloace de trai.

- Vagabondare – acțiune de a vagabonda, vagabondaj.

O altă definiție complexă este propusă de către Ursula Șchiopu în Dicționarul Enciclopedic de Psihologie, care

definește vagabondajul din perspectiva mai multor aspecte:

- activitate de părăsire a domiciliului, școlii, locului de muncă.

- deoarece cei implicați în această conduită nu au surse de venituri, comit delikte și sunt considerați persoane parazitare (fără profesie). Legislația tuturor țărilor prevede diferite măsuri pentru vagabondaj, inclusiv cel al minorilor, pentru care există instituții speciale de reeducare.

- în unele cazuri vagabondajul este o caracteristică psihică ce indică o nestructurare a sinelui și o franjurare decentrată a personalității, dificultăți de identificare și de constituire a identității și integrării în grupuri mici, inclusiv familiale. În multe cazuri vagabondajul are la bază tensiuni mari în mediul și spațiul de viață al tinerilor – sau fuga de evenimente cu consecințe grave ce se evită pentru moment prin vagabondaj.

- din optica psihopatologică vagabondajul, numit și „poriomanie”, constă în impulsul psihopatic de a schimba locuri. Vagabondajul poate dura zile, săptămâni. Statusul de indentificare este precar din punct de vedere moral și fizic (nu se schimbă, nu se spală, nu are obiceiuri civilizate)

- este încă frecvent la tineri puberi și adolescenți. Copiii străzii sînt gruparea cea mai expresivă a vagabondajului [4, p. 49].

Societatea se comportă cu persoanele fără adăpost de parcă acestea nici nu ar exista. Fiind deseori numiți „boschetari”, „aurolaci”, sau „homeless”, aceștia își câștigă supraviețuirea prin cerșit, venituri ocazionale, furat sau vânzarea diferitor obiecte refolosibile [3, p. 18].

Din punctul de vedere al *valorilor morale ale vagabondului*, conflictul provocat de „*ce și cum trebuie să facă*” își găsește ușor rezolvarea în abandon. Individul decide că atât scopurile de autorealizare, cât și mijloacele de însușire a acestora sunt dificil de asimilat, inutilizabile, chiar irealistice. Astfel „fuga este completă, conflictul este eliminat și individul este asocializat”. Această atitudine de neafiliere și respingere a sistemului de valori majoritare, îl exclude pe cel în cauză din colectivitate, el fiind parte componentă a ei „doar într-un sens fictiv”; deși este membru al societății, în fapt, nu-i aparține.

Pentru ca nu valorizează idealul de succes pe care cultura îl pretuiește, evaziioniștii sunt aspru criticați. „*Aceia care au abandonat urmărirea succesului, sunt*

implacabil prizoniți până în vizuinile lor de către o societate insistentă în a-i avea pe toți membrii săi orientați în lupta reușitei.” Ca un răspuns la condamnarea socială pe care o resimte în mod profund, evazionistul își găsește unul sau mai mulți substituiți fals-recompensatorii într-o lume fictivă, anormală, nocivă ori psihotică. [5, p.36]

Odata ce s-a instalat definitiv în întreaga sa solitudine existențială, vagabondul poate inventa valori și poate numi libertate sau independență retragerea sa din lume. Pentru că el se definește ca exclus din poziția socială, vagabondul nu ar ști să fie fericit în sensul unei definiții oarecare. El poate spune *“sunt așa cum sunt și sunt bine cum sunt. Lăsați-mă în pace [...]”* Vexliard afirmă că falsa libertate a vagabondului este rezultatul unor presiuni economice, care, în conjuncturi limită, conduc individul la comportamente antisociale. Autorul nu amintește, însă, nimic și despre incidența altor factori de natură socială și individuală în determinarea adoptării acestui gen de comportament [3, p 36].

Tipologia comportamentelor deviante în stradă. Devianța este considerată drept o abatere variabilă, mai mult sau mai puțin evidentă, de la normalitatea psihică și valorico-normativă, adesea etichetată și sancționată. Din punct de vedere al psihologiei sociale devianța poate fi definită drept *divergențele de opinie apărute într-un grup social, care produc ruperea consensului și a coeziunii grupului* [7, p. 4].

Merton enumeră câteva forme pe care **evazionismul**, ca tip de comportament deviant, le îmbracă. Printre acestea, vagabondul ocupa un loc semnificativ, alături de psihotici, autiști, consumatorii cronici de alcool și toxicomani. În cazul vagabondajului, se poate vorbi de o suprapunere a formelor de devianță, el însumează mai multe comportamente anormale și reprimite, în general, de către societatea majoritară. În continuare se vor aborda câteva aspect ale personalității vagabondului care reflectă devierea de la normal. Este vorba despre consumul de droguri, prostituția, cerșetoria, devianța de grup, delincvența [3, p. 37].

Consumul de droguri. Este bine cunoscut faptul că drogurile volatile au fost printre primele care au avut deschidere în spațiul oamenilor străzii. Imaginea vagabondului nu se poate disocia de aceea a “pungii de aurolac”, acest tip de drog făcând parte din însăși identitatea lui. Înainte de a operaționaliza cu termenii din arealul consumului de droguri, este necesară o scurtă explicare a conceptelor în uz. Drogul este „orice substanță care, introdusă într-un organism viu, îi poate modifica acestuia percepția, comportamentul ori funcțiile sale cognitive sau motrice” și „a cărei folosire abuzivă poate crea dependență fizică și psihică sau tulburări grave ale activității mintale și comportamentului”. Cea mai utilizată clasificare a drogurilor surprinde două tipuri: cele *legale* (alcool, tutun, cafeina, medicamente) și *ilegale* (heroina, marijuana, cocaína s.a.). Abuzul de droguri se referă la orice utilizare excesivă a unui drog.

Consumul poate avea caracter excepțional, ocazional, episodic, sau sistematic (dependență). Efectele imediate ale abuzului constă în senzația de plăcere și relaxare resimțită de consumator, dar și anumite schimbări

comportamentale, motiv pentru care ele sunt considerate substanțe psihotrope ce pot produce modificări ale stării de conștiință.

Abuzul de droguri este un comportament specific în mediul stradal, fapt facilitat și de lipsa unor presiuni sociale care să-l limiteze (familie și alți actori sociali) și de lipsa unui interes activ al autorităților (de exemplu, acțiunile lor au în vedere eliminarea grupurilor din zonele de interes public).

Dependența de droguri este exprimată în senzația de “high” pe care consumatorul o resimte după administrarea drogului, urmată de o stare intensă de neplăcere ce-l determină să-și dorească să-și administreze o nouă doză. Toleranța la droguri constă în atenuarea în timp a efectelor substanței administrate, fapt ce duce la creșterea succesivă a cantității acestora în scopul realizării rezultatului scontat. În continuare, se va trata problematica drogurilor legale și ilegale din stradă. Drogurile legale, adică cele acceptate și nesancționate de către sistemul legislativ, în prezent, pe plan mondial, și care au incidență în mediul stradal, sunt tutunul și alcoolul. Iar substanțele uzuale ilicite, întâlnite în acest context, le reprezintă drogurile volatile (din categoria drogurilor cu risc) și, mai nou, în ultimii ani s-a semnalat, în stradă, prezența heroinei (drog de mare risc).

Consumul de tutun este o practică des utilizată în cercul adulților din stradă și are un caracter intensificator, întrucât fumatul crează în timp foarte scurt o dependență pe care oamenii nu o pot controla. Declarațiile lor surprind dorința de a continua să fumeze chiar dacă ar părăsi strada. Cantitățile de tutun folosite au valori crescute: 41,5% de la un pachet în sus, iar 38% între 5 și 15 țigări pe zi. Cca 80% dintre ei fumează zilnic, cifra din care o treime o reprezintă copiii sub 14 ani. Debutul dependenței de tutun este la vârsta de 9-10 ani. Doar un mic procent de 9% dintre subiecți au afirmat că nu consumă [2, p. 38].

Consumul de alcool este întâlnit cu precădere la grupa de vârstă 19-30 ani; consumul de băuturi tari are o pondere crescută, întâlnindu-se, în acest interval de vârstă cuprinzând cei mai mulți consumatori permanenți de alcool. 95% dintre vagabonzi au consumat sau obișnuiesc să consume băuturi alcoolice.

Prostituția și cerșetoria sunt două realități caracteristice ale vieții de stradă, constituind surse importante de venituri pentru exponenții vagabondajului. Prostituția este un fenomen greu de detaliat în ce privește situația tinerilor din stradă, întrucât există aspecte necunoscute restului membrilor societății din care fac parte. Puține date statistice relevă, în mod limitat, amploarea acesteia, întrucât „problemele sexuale sunt dificil de evaluat”, iar „activitatea sexuală este mai mare decât cea raportată”. Multe lucrări de specialitate care abordează fenomenul tinerilor din stradă, doar enunță existența prostituției în rândul acestora ca mijloc de câștig și ca formă de exploatare a celor în cauză [1, p. 38].

Implicarea în prostituție are o incidență crescută la vagabonzii de sex feminin și care au contacte sporadice ori inexistente cu familia. Lansarea în această activitate se realizează ori prin intermediul altor prieteni din stradă, ori sunt racolați de liderii grupului de apartenență care au

rol de proxenet. Cei care debutează, sunt însoțiți la prima întrevvedere cu clientul de un prieten. Sunt rare cazurile în care prima experiență sexuală se realizează cu un client, întrucât, dacă ei nu au avut deja, în mediul familial, astfel de incidente tragice, își încep viața sexuală în cadrul grupului stradal de apartenență. Debutul relațiilor sexual are loc la o vârstă „sub limita normalului ” și, în multe cazuri, sub forma violului. Datele poliției estimau că aproximativ 10% din fetele din strada se prostituau începând cu vârsta de 9-10 ani. Clientela acestui tip aparte de prostituție este constituită dintr-o mare varietate: adulți, cat și minori, conaționali sau străini, femei sau bărbați.

Comportamentul violent și infracționalitatea. Virgil Dragomirescu, în Psihosociologia comportamentului deviant, face o distincție între agresivitate și agresiune: agresivitatea reprezintă un potențial, o predispoziție spre agresiune, iar aceasta din urmă este o formă manifesta a agresivității. O altă subliniere pe care o face autorul constă în faptul că agresivitatea nu este, în mod generalizat, un comportament antisocial și infracțional sau un produs al unei afecțiuni neuro-psihice.

Această idee ce stă la baza următoarei clasificări a comportamentelor agresive: 1. de tip nediferențiat, ocazional (nu implică, în mod necesar, un impact antisocial sau imediat); 2. delictual propriu-zis (comportament specific criminal); 3. ca expresie integrantă a unei stări patologice preexistente (afecțiuni psihice, suicidul) ori dobândite (psihopatizări, diverse narcomanii) [3, p. 39].

Din categoria comportamentului heterodistructiv-delictual fac parte **cerșetoria și vagabondajul**, denumite de autor drept „parazitism social”.

Fenomenul are caracteristică de permanență și e constituit din acțiunea unor factori socio-negativi. „Apreciem comportamentul heterodistructiv nu numai că expresia unei agresivități potențiale deosebite, ca o tulburare a comportamentului emoțional, ci strâns legată de personalitatea individuală, ca o aberație a activității influențată de temperament și voință, de exacerbare a unor porniri instinctiv-emoționale.”

Acest tip de comportament este întâlnit la acei indivizi care nu au tulburări psihice sau la personalități aflate la granița dintre normal și patologic, cu dezvoltări dizarmonice. Dragomirescu menționează că acest tip de conduită deviantă se detașează net de celelalte două prin cote ridicate în săvârșirea de infracțiuni ca omucideri și tentative de omucideri, agresiuni și perversiuni sexuale, delapidări și înșelăciuni, furturi, tâlhării, loviri, răniri de persoane, huliganism, șantaj și falsuri.

Deși datele prelucrate în identificarea procentelor pentru tabloul infracțional descris sunt neactualizate, totuși acestea relevă anumite direcții ale comportamentului vagabondului. Distribuția gradului de delincvența stradală, însă, variază în funcție de criteriul vârstei. Dintre determinantele comportamentului violent și infracțional întâlnite la tinerii din stradă, se numără în

fruntea clasamentului, **alcoolul și drogurile**, în special, cele tari. Efectele alcoolului și starea de sevraj la care conduce lipsa unei noi doze de drog, se concretizează în comiterea de infracțiuni ca furturi și tâlhării, loviri, vătămări corporale, încăierări, rele tratamente împotriva minorului, amenințări, hărțuiri, distrugeri de posesie.

Alte acte delincvente se referă la supunerea la muncă forțată a minorilor din grup, șantaje, etc.

Devianța de grup. „A trăi zi și noapte în stradă presupune acceptarea necondiționată a vieții în grup”, fapt care determină modificări „dramatice în opțiunile și prioritățile persoanei ajunse în această situație”. Contactul persoanelor cu strada conduce la o asimilare a acestora în grupul proximitar din stradă, iar, odată aceasta realizată, individul în cauză își însușește normele care guvernează în grup. Sunt foarte rare cazurile când indivizii din grupul de risc rămân în afara acestor cercuri. Avându-se în vedere istoricul relativ îndelungat al acestei subculturi, s-a născut în stradă un stil propriu de viață a cărui esență este negarea normelor socio-culturale și legale la care se raportează restul comunității. Acest stil de viață este constituit dintr-un sistem atitudinal-valoric specific, apreciat ca fiind deviant. Cu titlu de exemplu, sunt menționate cateva aspecte ale acestuia. Una dintre valorile esențiale ale unei societăți o reprezintă muncă. Vexliard subliniază faptul că antagonismul vagabondului față de instituțiile sociale se manifestă cu precădere în “obligăția de a munci” [6,p. 40].

Oportunismul este reflectat în atitudinea vagabondului față de muncă: ideea că munca este destinată „proștilor care muncesc pentru noi” este un motto împământenit în mediul stradal. Actul trecătorilor de a da bani sau alte bunuri solicitanților nu face decât să alimenteze acest „viciu”; de fapt, vagabondul „încearcă din răspuțeri să facă bani ușori”. În esență, este vorba despre “o problema de mentalitate” cultivată pe scară largă în contextul dat.

„Persoana trăiește dramatic sentimentul nedreptății sociale și devine „invizibilă” social prin lipsa locuinței. Ei sunt expuși unor sentimente acute de nesiguranță, deoarece sunt expuși la violențe verbale și fizice (acestea sunt specifice străzii). Aceste experiențe au consecințe grave uneori, fracturi, traumatisme cranio-cerebrale, care pot invalida și adaptarea este foarte dificilă” [1, p.53]. Apar mari probleme la nivelul conștiinței: depersonalizare, amnezie. Aceia care trăiesc o perioadă mai mare pe stradă uită date relevante chiar despre propria identitate, pierd noțiunea timpului. Unii își construiesc măști sociale. Din punct de vedere emoțional sunt afectați ușor, și aceasta se manifestă prin trecerea foarte rapidă de la o stare depresivă la o stare maniacală. Ajung la concluzia că nu sunt înțeleși, nu mai sunt responsabili față de imaginea de sine (igiena este precară și nu mai cer ajutor medical). Își pierd încrederea în sine și în ceilalți, ajung în stări de disperare și nu mai au speranță. Toate aceste elemente fac ca individul să-și piardă personalitatea.

Referințe bibliografice:

1. Badea, V., Asistarea persoanelor adulte fără adăpost cu probleme grave de sănătate mintală. 2000,

SAMUSOCIAL din România. Ghid. Olanda: Ministerul Afacerilor Externe.

2. Chelariu, M., Profilul personalității infractorului. 2014 Disponibil: <http://negraru.blogspot.md/2014/05/profilul-personalitatii-infractorului.html>.
3. Dița, M., Asistența Socială a persoanelor fără adăpost, curs universitar, ISBN 978-9975-46-485-7, Chișinău, 2020
4. Mitrofan, L., Badea, V., Desocializarea persoanelor adulte fără adăpost – versantul psihopatologic al excluderii sociale. Revista de psihoterapie experiențială Nr. 37. 2007.
5. Rădulescu, M. Sorin. Anomie, devianță și patologie socială. București: Hyperion XXI, 1991, 142 p.
6. Vexliard, A., Introducere în sociologia vagabondajului, L'HARMATTAN, 2000, ISBN 978-2738457141.
7. Vîrlan, M., Dița, M. Psihosociologia comportamentului deviant, curs universitar, Chișinău, 2018.